

TROPISMENA HRVATSKA SREDNJOVJKOVNA KULTURA

luni, 21 februarie 2022

Hrvatski srednjovjekovni tekstovi ostvareni su trima pismima i trima jezicima.

S drugim rije ima, Hrvati su u srednjem vijeku pisali latinicom, glagoljicom i irilicom i to na staroslavenskom (crkvenoslavenskom), starohrvatskom i latinskom jeziku. Srednji vijek je povijesni period koji konvencionalno po inje završetkom antike, odnosno padom Zapadnog Rimskog Carstva iz 476 i traje sve do Columbovog otkri a Amerike iz 1492., nakon ega nastupa novi vijek, odnosno renesansa ili preporod.

Prvo hrvatsko pismo bilo je latinica, a prvi je jezik državnih dokumenata latinski, drugo je hrvatsko pismo glagoljica, a jezik crkvenoslavenski, dok je tre e hrvatsko pismo hrvatska irilica. S vremenom je upotreba latini noga pisma oja ala u odnosu na glagoljicu i irilicu te je na kraju latinica pos-tala službenim hrvatskim pismom. Glagoljica se postupno povla ila na prostore na kojima su crkvene vlasti dopuštale služenje mise na crkvenoslaven-skom jeziku (na podru je kr ke i senjske biskupije), povla ila se tako er i irilica, a prevlast je dobivala latinica iji je najve i reformator zasigurno bio Ljudevit Gaj u prvoj polovici 19. stolje a.

Latinica

Kada su Hrvati u 7. stolje u došli u svoju današnju zemlju primili su kršćanstvo te su se susreli latinskim jezikom i s pismom – latinicom koja je na današnjemu hrvatskom prostoru bila u upotrebi i prije doseljnja Hrvata.

„Prije, dakle, Slaveni ne imahu pisma, nego crtama i urezima brojahu i gatahu, jer bijahu pogani. Pokrstivši se, tru ahu se slavensku rije zapisivati latinskim i gr kim pismenima, bez sustava“, naveo je redovnik imenom rnorizac Hrabar u svojem spisu O pisLmenêhL (O slovima) pri nastojanju opisivanja po etaka pismenosti slavenskih naroda, a me u njima i Hrvata nakon velike seobe naroda u srednjem vijeku. Primivši kršćanstvo, hrvatski su svjetovni i crkveni dostojanstvenici u tim po etnim stolje ima pisali latinski. Prve pouzdane vijesti o ranoj povijesti Hrvata u novoj postojbini pružaju natpisi na crkvenom inventaru, oltarnim pregradama i nadvratnicima. Ti su natpisi prvi spomenici hrvatske pismenosti, a pojavljuju se u 9. stolje u. Latinskim pismom – latinicom zapisuju se imena hrvatskih vladara. Od sa uvanih zapisa najstariji je onaj na Višeslavovoj krstionici (oko 800. godine). Latinskim jezikom i latinicom pisane su u ranom razdoblju hrvatske pisane kulture i kneževske isprave, a najstarija je Povelja kneza Trpimira iz 852. godine (sa uvana u prijevima).

Iako su u po etku Hrvati latinicom pisali tekstove na latinskome jeziku, povijesni izvori iz 14. st. dokazuju da otada Hrvati latinicom bilježe i hrvatski jezik. Latinicom je zapisana Šibenska molitva, naj-stariji spomenik hrvatskoga pjesništva. Zna ajni latini ki spomenici pisani hrvatskim jezikom su i Red i zakon sestara dominikanki i Kor ulanski lekcionar. Premda je latinica pomalo preuzimala dominaciju u hrvatskome jeziku, tek e u 16. stolje u prevladati u pisanim liturgijskim tekstovima, u književnosti i tekstovima administrativnoga karaktera u odnosu na glagoljicu. Hrvatski e latini ni tekstovi tek u 19. stolje u potisnuti i hrvatsku irilicu na svim podru jima gdje se njome uglavnom pisalo: u Bosni i Hercegovini, Poljicama, u Dalmaciji te Dubrovniku i njegovoj okolini.

Glagoljica

U stolje ima od 10. do 16., u bilježenju hrvatskoga i staroslavenskoga jezika snažno je prevladavala glagoljica, i staroš u, i brojnoš u, i vrlo važnom injenicom da se za neke stare hrvatske iri ne i stare latini ne tekstove može dokazati da su prepisani iz još starijih glagolji kih.

Kada su 863. g. sveti iril i Metod na poziv kneza Rastislava iz Carigrada krenuli u Moravsku uspostaviti crkvenu i državnu organizaciju, iril je za Slavene na inio novo pismo – glagoljicu. Glagoljicom je sv. iril zapisao prve slavenske rije i, tj. Proslov Ivanova evan elja, a zatim i neke druge tekstove. Nakon Metodove smrti 885. i protjerivanja u enika Svete bra e iz Moravske mnogi su se od njih sklonili u Hrvatsku te je tako Hrvatima prenesena baština Svete bra e, tj. glagoljica, biblijski tekstovi i crkvenoslavenski jezik.

Najpoznatiji spomenik pisan hrvatskim jezikom i glagoljicom je Bašanska plo a nastala oko 1100. godine. U kamenu su glagoljicom i na hrvatskom jeziku klesane i Valunska plo a, Plominski natpis, Kr ki natpis, Grdoselski ulomak, Senjska plo a, a od pisanih treba izdvojiti Vinodolski zakonik, Razvod istarski, Misal Hrvoja Vuk i a Hrvatini a, Misal kneza Novaka, Zapis popa Martinca. Bašanska plo a, najstariji pisani hrvatski spomenik, uva se danas u predvorju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Njezine replike mogu se vidjeti u mnogim kulturnim i znanstvenim institucijama pa i u samoj crkvi sv. Lucije u Baški na otoku Krku gdje je u 19. st. prona ena.

Simboli ni po etak hrvatske pismenosti Bašanska plo a pisana je glagoljicom, najstariji hrvatski zakonik, Vinodolski, napisan je glagoljicom, prva hrvatska inkunabula, Misal po zakonu rimskoga dvora, iz 1483. godine, otisnuta je tako er glagoljicom, a od devet hrvatskih inkunabula (prve tiskane knjige) šest su glagolji ne. Mirno se može re i da bez glagolji nih tekstova ne može se ozbiljno govoriti o procesima koji se zovu povijest hrvatske književnosti ili povijest hrvatskoga jezika.

irilica

Kada su slavenski narodi zamijenili glagoljicu gr kim pismom te ga uredili za slavenski jezik, i me u Hrvatima, posebice na jugu Hrvatske, ali i u Bosni i Hercegovini, po elo se utvr ivati novo pismo, a to je irilica.

irilica je u Hrvatskoj u srednjem vijeku imala poseban razvoj te se naziva hrvatskom ili zapadnom irilicom, a naziva se još i bosan icom ili bosanicom.

irilicom se hrvatski jezik bilježi od XII. stolje a na kamenim spomenicima, ali i na drugim materijalima, za liturgijske i druge potrebe. irilicom su se u privatne i službene svrhe služili lanovi poznatih hrvatskih obitelji: Frankopani, Zrinski, Keglevi i itd., naravno uz glagoljicu i lati-nicu. Znali su je u tradicionalnim glagoljaškim sredinama i stoga se mogu vidjeti spomenici na kojima se glagoljica i irilica miješaju kao i one irili ne koji imaju ve u važnost u povijesti hrvatske kulture (Povaljska listina, Povaljski prag, Polji ki statut, tiskana irilica u djelima bosanskih franjevac).

Najstarija irili na isprava na tlu današnje Hrvatske je Povaljska listina (1250.), s osnovnim tekstom iz 1184., a uz nju ve u važnost u povijesti hrvatske kulture imaju i sljede i spomenici pisani irilicom: Povaljski prag (oko 1184.), Polji ki statut (u 15. ili 16. st.) te tiskana djela bosanskih franjevac na irilici.

Ivan Dobra